

Голові разової спеціалізованої
вченої ради
ДФ 17.051.089 у
Запорізькому національному
університеті Міністерства
освіти і науки України
Павленко Ірині Яківні

ВІДГУК

офіційного опонента Москвітіної Дар'ї Анатоліївни, кандидата
філологічних наук, доцента, доцента кафедри іноземних мов Запорізького
державного медико-фармацевтичного університету
на дисертацію Гутарук Наталії Володимирівни «**Дискурс дитинства у
творчості Вільяма Шекспіра**», подану до
захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності
0.35 «Філологія» галузі знань 03 «Гуманітарні науки»

1. Актуальність обраної теми дослідження

Звична сучасному суспільству ідея про дитинство як один з найчудесніших періодів в житті людини відносно нова – вона остаточно формується у другій половині XIX століття, і її інтеграція у суспільне життя відчувається на практично на всіх рівнях: від економічного, коли виробництво іграшок та дитячого одягу стає такою ж прибутковою індустрією як, скажімо, металургія або видобування вугілля, до мистецького, коли дидактична домінанта дитячої літератури значно послаблюється, а жанрова палітра збагачується авторською чарівною казкою. Характерний для XX століття поступ своєрідного дитиноцентризму зумовив цікавість до дитинства з боку гуманітарних наук, передовсім психології, історії та літературознавства. Особливо продуктивним сьогодні є вивчення візій дитинства в минулі епохи, адже воно дозволяє простежити еволюцію ідей про соціальну, економічну, мистецьку та духовну роль дитини та дитинства. Дослідження дискурсу дитинства у творчості ключових представників світового літературного канону, зокрема Вільяма Шекспіра, збагачує інтерпретативний потенціал його творів, розширює тематичний діапазон сучасного шекспірознавства та робить внесок у реконструкцію стереоскопічної картини ідеаріуму англійського

Відродження. Відтак, дослідження Наталії Гутарук йде в річищі світових тенденцій та є актуальним і новаторським для вітчизняного літературознавства.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформованих у дисертації, їх вірогідність

Положення й висновки, сформульовані в рецензованій дисертації, є переконливими й достовірними, адже дослідження Н.В. Гутарук має міждисциплінарний характер, і ґрунтується на відповідному теоретико-методологічному матеріалі з дискурсології (праці Т. Михед, І. Папуші, А. Приходько, Г. Приходько та ін.), психології (розвідки Р. Бейн-Пауела, Е. Еванс-Прічарда, Я. Кравченко, О. Крісман), психоісторії (Р. Браун, Л. Демоз, Ж. Піаже), педагогіки (О. Зінченко, Р. Зозуляк-Случик, Т. Кочубей), літературознавства (О. Будугай, І. Безродних, К. Васирина, У. Гнідець, Л. Коломієць, Я. Кравченко та ін.)

Структура дисертації відповідає поставленій меті й сформульованим завданням: вона містить вступ, чотири розділи, до кожного з яких сформульовані висновки, загальні висновки, список використаних джерел, який налічує 346 позицій, з яких 202 джерела – англійською мовою.

У першому підрозділі першого розділу дисертаційного дослідження Н.В. Гутарук окреслює категоріально-понятійний апарат дослідження та переконливо пояснює, яким чином можна імплементувати алгоритм дослідження дискурсу дитинства в шекспірознавчі студії. Дисертантка пропонує власне визначення поняття «дискурс дитинства»: «наявна в фікційних та нефікційних літературних текстах сукупність вербальних репрезентацій концептосфери дитинства, які розглядаються у взаємозв'язках із художнім світом конкретних творів (тема, мотив, образ, троп та ін.), комунікативною ситуацією та певними контекстами: їх написання (історичний, соціокультурний, естетичний та ін.), рецепції чи креативної інтерпретації, а також біографічний авторський контекст» (с. 40).

Другий розділ першого підрозділу містить детальний огляд стану вивченості теми дитинства у творчому доробку В. Шекспіра. Дисертантка вписує дослідницький інтерес до дискурсу дитинства в творчості англійського поета й драматурга у широкий контекст досліджень з історії, соціології та психології дитинства. Підкреслюючи, що дотепер «дискурс дитинства у творах В. Шекспіра ніколи не поставав темою цілісного системного дослідження» (с. 50), Наталія Володимирівна демонструє ґрунтовне знайомство із досить широким колом наукових праць, так чи інакше присвячених окремим аспектам актуалізації дискурсу дитинства в поезії та драматургії Великого Барда, а також у театральних і культурних практиках шекспірівської доби. Слушним є й спостереження про відсутність класифікації дитячих образів у сонетарії, де хоч і відсутні діти-персонажі, все ж актуалізована дитяча образність.

Підрозділи 2.1 і 2.2 висвітлюють специфіку сприйняття дитини й дитинства в історико-культурні епохи Античності й Середньовіччя. Окреслюючи особливості рецепції дитини й дитинства у філософській та суспільній думці, а також у мистецтві дошекспірівських періодів, дисертантка простежує розвиток традиції та, узагальнюючи напрацювання істориків дитинства, до певної міри розвінчує міф про непомітність/відсутність дитини в суспільних відносинах Античності та Середньовіччя, акцентуючи увагу на безперечну проявленість дітей у різних аспектах життя, а також у мистецтві. Аналізуючи візію дитинства в добу Відродження (підрозділ 2.3), дисертантка у якості фактичного матеріалу цілком слушно залучає не лише писемні пам'ятки (філософські трактати, дидактичні приписи тощо), але й живописні полотна ренесансних майстрів. Це дозволяє зробити цікаві спостереження про те, як характер суспільного ставлення до дитини змінювався разом із манерою зображувати дітей на полотнах і фресках: якщо у добу раннього кватроченто італійські майстри зображували дітей як маленькі копії дорослих, то вже у період Високого Відродження діти та притаманні їм унікальні риси стають повноцінними об'єктами жанрового або портретного живопису.

У підрозділі 2.4 дисертантка аналізує специфіку висвітлення проблематики дитинства у творах англійських (і не лише англійських – кілька сторінок підрозділу присвячено Еразму Роттердамському) гуманістів. Цікавим є спостереження Наталії Володимирівни про те, що на ранніх етапах розвитку англійська гуманістична педагогіка (цілком в річищі тенденцій континентальної Європи) зосереджувалась на проблемах виховання майбутнього монарха, державця, від якого залежить благо всієї нації. Втім, як наголошує дослідниця, англійська педагогічна думка поступово демократизується, і вже у працях таких світочів дидактики як Р. Рекорд та Р. Ешем обстоюється думка про необхідність рівного доступу до освіти для всіх.

Розділ 3 містить детальний огляд та аналіз топосу й тропіки дитинства у поетичних творах В. Шекспіра. Наталія Володимирівна детально окреслює складові топосу дитинства в творах Шекспіра й пропонує у якості аналітичної стратегії використовувати теоретичні здобутки сучасного філософа К. Вілбера (теорія чотирьох квадрантів – «Я», «Ми», «Воно», «Інші»). Аналізуючи топос дитинства у сонетарії, авторка дисертації цілком логічно пропонує зробити «точкою занурення» (с. 125) квадрант «Я», що зумовлено суб'єктивною й авторефлексивною природою сонетів. У фокусі квадранта «Воно» опиняється висвітлені в сонетарії проблеми тілесності; квадрант «Ми» дозволяє підсвітити аксіологічні виміри сонетів, а у квадрант «Інші» потрапляють ті сонети, в яких вербалізоване метафоричне позначення літературних творів як дітей автора. Розглядаючи топос дитинства у поемах «Венера і Адоніс» та «Збезчещена Лукреція», дисертантка доцільно змінює дослідницьку оптику, зміщуючи головний фокус у квадрант «Воно»: топос дитинства у ліро-епічних творах Шекспіра реалізується головним чином через тропи, в яких актуалізуються тілесно-фізіологічні аспекти, зокрема дітородна функція.

Четвертий розділ дисертації присвячено розкриттю образів дітей та феномену дитинства в драматургічних творах Вільяма Шекспіра. Структуруючи розділ, Наталія Володимирівна відштовхується від жанрової класифікації Шекспірової драматургії, аналізуючи спочатку специфіку та

функції дитячої образності в комедіях (підрозділ 4.1), історичних хроніках (підрозділ 4.2) та трагедіях і римських п'єсах В. Шекспіра (підрозділ 4.3). Детально аналізуючи образи дітей в Шекспіровій драматургії, Наталія Володимирівна розкриває сутність символіки образів дітей, та робить низку цікавих та науково вагомих спостережень щодо художніх особливостей дитячої образності залежно від жанрової специфіки твору.

Можна стверджувати, що ідеї, спостереження та висновки, оприятнені в дисертаційному дослідженні Н.В. Гутарук, підкріплені адекватною теоретико-методологічною базою та є науково обґрунтованими та вагомими.

3. Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота їх викладу в опублікованих працях

Наукова новизна дисертації зумовлена передусім тим, що вона є першим комплексним дослідженням дискурсу дитинства в творчості Вільяма Шекспіра. В роботі вперше виявлені й описані як історично-детерміновані, так і позачасові особливості авторської візії феномену дитинства. Теоретичне значення дисертації полягає в тому, що в ній розроблено алгоритм дослідження дискурсу дитинства в творчості окремого автора (відповідно, цей алгоритм апробовано на творчому доробку В. Шекспіра).

Дисертантка підготувала й оприлюднила 24 наукові публікації, п'ять з яких – статті у вітчизняних філологічних часописах категорії Б (чотири одноосібні та одна у співавторстві з науковим керівником, одна – стаття (у співавторстві) в журналі, що входить до наукової бази Web of Science, та п'ятнадцять – тези доповідей на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях, що свідчить про масштабну апробацію результатів дослідження.

4. Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження

Результати дисертації можуть знайти практичне застосування при розробці курсів з історії зарубіжної літератури, вибіркових навчальних дисциплін, присвячених вивченню творчої спадщини Шекспіра, а також при підготовці культурологічного лекторію на широке коло тем, пов'язаних з історією дитинства й образом дитини в культурі й мистецтві Античності, Середньовіччя й Новочасся.

5. Оцінка ідентичності анотації та основних положень дисертації

Анотація дисертаційної роботи повністю відповідає її змісту. В анотації відображено усі концептуальні положення дисертації і відбито стислий зміст всіх розділів і підрозділів. Анотація не містить матеріалів, відсутніх в основному тексті дисертації.

6. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Аналізуючи в розділах 2.1 і 2.2 дошекспірівські візії дитинства, дисертантка практично не бере до уваги те, як уявлення про дітей і дитинство оприявнюється в Євангелії та інших християнських текстах (що не могло не спричинити вплив на шекспірівське розуміння дитини). Між тим, образ дитини виступає потужним символом в Новому Заповіті, фігурує у проповідях Христа, та й сам Син Божий постійно взаємодіє з дітьми – лікує їх (Іоанн 4:46-54), благословляє (Марк 10:13-16) та воскрешає з мертвих (Лука 8:49-56). Крім того, дитина, а саме – немовля Ісус – є надважливим символом для християнства в цілому. Також однією із жанрових конвенцій агіографії в Середні віки була обов'язкова згадка про дитинство святого, незрідка з акцентом на тому, що він або почав проявляти особливу любов до бога ще в ранньому віці («Житіє Олексія, чоловіка Божого», «Житіє Святої Варвари» та ін.). Як думається, звернення до християнської символіки дитинства

дозволило б створити більш стереоскопічну картину функціонування топосу дитинства в середньовічній культурі, яке, в свою чергу, мало безпосередній вплив на сприйняття дитини в добу Відродження.

Аналізуючи в Розділі 4 топос дитинства як елемент проблемно-смыслового простору Шекспірової драматургії, дисертантка цілком слушно повсякчас звертає увагу на те, як цей топос оприявнюється через артикульовані персонажами п'єс проблеми виховання дітей. Цікаво, що при цьому мова йде здебільшого про виховання хлопців (взагалі, говорячи про дітей у Шекспіра ми у 95% маємо на увазі саме дітей чоловічої статі, до того ж, з аристократичних або монарших родин), за рідкісними виключеннями, які лише увиразнюють одноманітність загальної картини. Цікаво дізнатися думку Н.В. Гутарук з приводу того, чим може бути зумовлена така неувага до освіти дівчат, враховуючи історико-політичний контекст, в якому відбувається становлення Шекспіра як драматурга й значну кількість активних і дієвих (втім, дорослих) жіночих персонажів його п'єс.

Авторка дисертації вичерпно окреслила й проаналізувала дискурс дитинства у творчості В. Шекспіра. Хотілося б також під час захисту почути міркування дисертантки з приводу того, як творчість Шекспіра оприявнюється в дискурсі дитинства, тобто яким чином творчий спадок англійського поета й драматурга присутній в дитячій літературі, якою є специфіка рецепції творів Шекспіра серед дитячої аудиторії.

7. Загальний висновок та оцінка дисертації

На підставі вищевикладеного можна стверджувати, що рецензована дисертація є комплексним, поліаспектним, самостійним дослідженням, яке характеризується методологічною виваженістю, аналітичною пильністю та системністю.

Враховуючи актуальність обраної проблематики, новизну отриманих результатів, теоретичну вагомість та практичну цінність, можна стверджувати, що дисертація Наталії Володимирівни Гутарук *«Дискурс дитинства у*

творчості Вільяма Шекспіра» повністю відповідає вимогам, передбаченим «Порядком проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2029 року, а отже дисертантка заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 «Філологія».

Кандидат філологічних наук
доцент, доцент кафедри
іноземних мов
Запорізького державного
медико-фармацевтичного
університету

Власноручний підпис
ПІДТВЕРДЖУЮ
Додатку кафедри Запорізького державного
медико-фармацевтичного університету
20__ р. Підпис

Дар'я МОСКВІТІНА